FENOMENUL INDO-EUROPEAN ÎN VIZIUNEA LUI G. IVĂNESCU

ADRIAN PORUCIUC*

Articolul de față se încadrează într-o serie de lucrări pe care, de-a lungul anilor (începând cu două decenii și jumătate în urmă), le-am dedicat activității lingvistului G. Ivănescu[1]. Estimând realizările lui Ivănescu în domeniul studiilor indo-europene[2], a trebuit să mă întorc și la unele aprecieri pe care le-am exprimat deja cu alte ocazii. Asemenea întoarceri sunt menite a sugera că acele aprecieri rămân valabile și în prezent. Partea finală a articolului face referire la unele aspecte indo-europenistice de dată mai recentă, pe care le-am expus, foarte pe scurt, în comunicarea mea la Colocviul Internațional „G. Ivănescu – 100 ani de la naștere" (Academia Română, Filiala Iași, 2012).

Voi remarca din nou că în toate lucrările de maturitate ale lui Ivănescu se simte o impresionantă deschidere, ca și o înaltă capacitate de abordare interdisciplinară. Savantul ieșean nu avea doar vaste cunoștințe, ci era direct angajat, cu pasiune și competență, într-o întreagă serie de domenii: lingvistica generală, istoria românilor și a limbii române[3], indo-europenistica, tracologia, dialectologia indo-europeană și romanică, fonetica, morfosintaxa, onomastica etc. Ținând seamă de volumele pe care le-a publicat în ultimii ani de viață, putem spune că, în perioada respectivă, Ivănescu a ținut să aducă sub tipar concluzii proprii pe două direcții principale: istoria limbii române și fenomenul indo-european. Ca dovadă, la un an după publicarea volumului fundamental *Istoria limbii române* (Iași, Editura Junimea, 1980), apărea și *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene* (București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981),

* Institutul de Arheologie, Iași, str. L. Catargi, nr. 16, România.

[1] Îl revendic pe G. Ivănescu (aici, ca și cu alte ocazii) ca îndrumător al primelor mele încercări pe terenul studiilor indo-europene. De fapt, al doilea meu articol lingvistic, în engleză (Poruciuc 1988), se prezenta ca o analiză a celor mai importante lucrări de indo-europenistică ale sale. Din păcate, articolul respectiv a fost publicat la câteva luni după ce Profesorul plecase dintre noi.

[2] În citate au fost menținute grafiile *indoeuropean*, *indoeuropenistică* etc. utilizate de G. Ivănescu și Th. Simenschy.

[3] La cele mai importante păreri ale lui Ivănescu în privința etno- și glotogenezei românești, m-am referit mai ales într-un articol din 2008 (Poruciuc 2008).

ALIL, t. LIII, 2013, București, p. 313–321

BDD-A1184 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 18:09:32 UTC)

o cuprinzătoare sinteză, în care materialul elaborat de G. Ivănescu se împletea armonios cu cel lăsat în manuscris de un alt indo-europenist ieşean, Theofil Simenschy[4].

Pentru a scoate în evidenţă unele constante semnificative în activitatea lui Ivănescu în domeniul indo-european, mă voi referi doar la unele dintre lucrările sale importante publicate între 1957 şi 1981[5]. Acele lucrări demonstrează că Ivănescu avea păreri ferme (şi originale) cu privire la anumite aspecte de interes general indo-european: problema substraturilor mediterano-caucaziene; „patria primitivă" şi expansiunea dialectelor proto-indo-europene; clasificarea acelor dialecte şi a limbilor istorice dezvoltate din ele.

Merită menţionată aici atitudinea lui Ivănescu faţă de curentul cunoscut sub numele de „marrism". În anii '20–'30 ai secolului trecut, lingvistul sovietic N.I. Marr şi discipolii săi încercaseră să impună o linie teoretică „paleontologică", care, printre altele, exagera importanţa unui substrat „iafetic" în formarea idiomurilor indo-europene. Comunitatea academică a reacţionat contestând aproape toate punctele acelei viziuni (care, în principal, căuta să evidenţieze înrudiri între bască, etruscă, sumeriană, elamită şi limbile caucaziene)[6]. Cu toată reacţia respectivă, Ivănescu a publicat – aparent neaşteptat şi tardiv (în *Studia et acta orientalia*, I, 1957) – studiul *Le rôle des Japhétites dans la formation des peuples et des cultures antiques*, care conţine multe argumente credibile în favoarea unor aspecte ale teoriei iafetice. Chiar dacă respingea şi el exagerările marriştilor, Ivănescu evidenţia puncte credibile dintr-o lucrare mai timpurie a lui N.I. Marr (tradusă în germană cu titlul *Das japhetische Kaukasus und der dritte ethnische Element im Bildungsprozess der mittelländischen Kultur*, Leipzig, 1923). Ivănescu (1957) se baza şi pe date preluate din lucrări ale altor savanţi de seamă (Trombetti, Menghin,

[4] Voi aminti că în anii '60–'80 ai secolului trecut a existat o solidă şcoală de indo-europenistică la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, cei trei piloni ai şcolii respective fiind Theofil Simenschy, Gheorghe Ivănescu şi Ariton Vraciu. Deşi formaţi la şcoli lingvistice diferite, cei trei au împărtăşit interesul atât pentru problemele indo-europenistice generale, cât şi pentru glotogeneza românească. Este vorba de o tradiţie care ar merita să fie continuată la Iaşi.

[5] Iau în consideraţie aici doar lucrări de indo-europenistică generală publicate de Ivănescu. Nu voi discuta şi cursurile de lingvistică indo-europeană ţinute de el la Iaşi şi Timişoara, nici unele lucrări ale sale referitoare la aspecte particulare, precum *La formation du panthéon vedique* (în „Studia et acta orientalia", V–VI, 1967), *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indo-européennes* (în *Mélanges linguistiques publiées à l'occasion du VIIe Congrés des linguistes à Oslo, 1957*, Bucureşti, 1957), *Erori în analiza secvenţelor fonetice ale indoeuropenei primitive* (în „Studii şi cercetări lingvistice", XVIII, 2, 1977). De asemenea, nu voi discuta consistentele recenzii ale lui Ivănescu la lucrări de Georgiev, Hubschmid, Dečev, Devoto şi alţii.

[6] Pe o direcţie asemănătoare a mers şi un reprezentant al exilului românesc, Nicolae Lahovary (mult hulit, la noi, în perioada stalinistă). Cel mai important volum al lui Lahovary, *Dravidian Origins and the West*, a fost publicat postum în India, la Bombay, în 1963. Pe adevăratul Lahovary l-am citit cu întârziere; nu pot uita însă că, anterior, când am îndrăznit să-mi exprim unele păreri istorico-lingvistice personale, o autoritate universitară ieşeană mi-a recomandat să nu bat câmpii „ca Lahovary". Nu ştiam atunci nici cine era Lahovary, şi nici că respectivul exilat era (încă din 1958) *doctor honoris causa* al unui important institut de istorie din Madrid (cum am aflat ulterior dintr-o notă editorială adăugată volumului său din 1963). Aş zice acum că Lahovary dovedea mai multă clarviziune în probleme care aveau să fie mai recent dezbătute şi intens mediatizate de către şcoala „nostratică" (sovieto-israeliano-americană).

Hubschmid, Dumézil etc.), prelucrând critic acele date şi făcând lărgiri necesare şi distincţii mai clare, precum cea dintre substratul iafetic propriu-zis şi cel mediteran[7].

Ca în toate lucrările sale cu subiecte pre-indo-europene şi indo-europene, în studiul din 1957 Ivănescu a ştiut să-şi valorifice cunoştinţele de lingvistică, arheologie, antropologie, istorie, mitologie şi etnologie. Un subcapitol special (*Le fondement archéologique*) se axează pe posibila legătură dintre apariţia, în Europa preistorică, a unei populaţii de păstori-metalurgi (clasificaţi ca brahicefali, din punctul de vedere al antropologiei fizice) şi introducerea unor noi tipuri de ceramică. Ivănescu încearcă să evidenţieze relaţii între asemenea aspecte arheologic-antropologice şi anumite relicve lexicale referitoare cu precădere la păstorit şi la prelucrarea metalelor[8]. El a insistat asupra corespondenţelor dintre, pe de o parte, limba bască, limbile caucaziene şi central-asiatice, iar, pe de altă parte, anumite limbi indo-europene, precum limbile indo-iraniene, hitita, celtica, germanica, albaneza şi limbile romanice. Printre exemplele sale ilustrative Ivănescu include şi unele cuvinte româneşti considerate a fi de sorginte autohtonă. De exemplu, rom. *bâr* (ca interjecţie pentru mânat oile) este explicat în legătură cu un radical *berr-*, care apare în albaneză şi în unele dialecte romanice cu sensurile de 'berbec, miel, capră' (cf. alb. *berr* 'miel'). Menţionat de Ivănescu este şi rom. (dial.) *daşu* 'miel', trimis la alb. *dash*, cecen. *dac* şi etrusc. *dasi* 'berbec'.

Argumentele lui Ivănescu (1957) privesc mai ales nivelul lexical (inclusiv toponimic), dar şi câteva aspecte gramaticale şi fonetice. De exemplu, următoarele trăsături sunt prezentate ca relicve pre-indo-europene: (1) mult discutatele sufixe toponimice *-nthos* şi *-ssos* (în variante greceşti), specifice unei largi arii anatoliano-balcano-italice[9]; (2) prefixul de plural *le-* (vizibil în vechiul etnonim care îi desemna pe *lelegi*)[10]; (3) două aspecte fonologice: lipsa unei opoziţii fonemice între consoanele explozive surde şi sonore (de observat în hitită, etruscă, ca şi în idiomuri caucaziene) şi o mutaţie consonantică de tipul celei vizibile în limbile germanice („legea lui Grimm"), ca şi în vechea macedoneană, în armeană şi în

[7] M-am referit, cu altă ocazie, la o oarecare divergenţă între opinia lui G. Ivănescu şi cea a lui Johannes Hubschmid cu privire la clasificarea substraturilor mediterano-caucaziene (vezi Adrian Poruciuc, *The 'Japhetic Connection' as Suggested by Etymologic-Mythologic Correspondences like Hittite Istanus ~ Hung. Isten and Old Norse Thunarr ~ Turkish Tanri*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Alexandru Ioan Cuza» din Iaşi", secţiunea III, XXXIII, 1987, p. 27).

[8] Printre altele, în studiul din 1957 se găsesc exemple de corespondenţe, precum următoarele două: basc. *zidar/zilhar* 'argint' ~ got. *silubr* ~ slav. *sirebro* ~ lituan. *sidabras* (toate trei cu sensul 'argint') ~ grec. *sideros* 'fier'; basc. *urraida* ~ 'cupru' ~ sumer. *urud* 'metal, minereu' ~ v.germ.s. *aruzzi* (> germ. *Erz*) 'minereu'.

[9] V. Georgiev (în *Introduzione alla storia delle lingue indeuropee*, Roma, Ateneo, 1966, p. 206) a încercat şi el să stabilească originile larg răspânditelor sufixe transcrise de el ca *nt* (*nd*), respectiv *ss* (*tt*). Însă tendinţa generală a lui Georgiev (spre deosebire de Ivănescu) era să „indo-europenizeze" şi elemente pe care alţi savanţi le considerau a fi pre-indoeuropene.

[10] La cele spuse de Ivănescu, pot adăuga că *le-* a funcţionat ca marcă de plural şi în hatică, adică în limba care a reprezentat un substrat autohton al hititei (vezi, de exemplu, termenul hatic *binu* 'copil', pl. *lebinu* 'copii'– cf. C. Daniel şi A. Negoiţă, *Gândirea hitită în texte*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986, p. 138).

BDD-A1184 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 18:09:32 UTC)

limbile caucaziene[11]. În același studiu, tot pentru a evidenția importanța factorului iafetic, Ivănescu folosește și argumente mitologice, menționând unele atribute preluate de zei indo-europeni (de tip *deus*) de la zei iafetici imaginați ca stăpâni ai stihiilor cerești. Unele dintre argumentele respective aveau să fie reluate în studiul *Divinités indo-européennes empruntées aux populations de l'Asie Antérieure et de la Mediteranée* (în „Studia et acta orientalia", III, 1961–1962), în care Ivănescu analizează numele și funcțiile unor zei indo-europeni precum Indra, Tyndareos, Taranis și Donar. În finalul studiului în discuție, Ivănescu trage interesante concluzii privitoare la „patria primitivă a arienilor" (adică a indo-iranienilor). El consideră, printre altele, că similitudinile existente între sistemul fonetic arian și cel armeno-caucazian s-ar explica printr-un substrat iafetic comun, pe care s-ar fi suprapus superstraturi indo-europene în regiuni caucaziene, respectiv indo-iraniene.

În 1968, Ivănescu publică studiul *Albanais et japhétites* (în „Studia et acta orientalia", VII), al cărui conținut demonstrează că savantul nu renunțase la ideea contribuției iafetice la evoluțiile etnolingvistice din sud-estul Europei. Acel nou studiu era menit să evidențieze cu precădere rolul elementelor de substrat iafetic „în facerea poporului ilir" și, implicit, în facerea albanezilor[12]. Pe lângă argumentul terminologiei pastorale și metalurgice de probabilă proveniență non-indo-europeană, demonstrația din această lucrare (Ivănescu 1968) face apel la etnonime și toponime, precum *Albani*, *Albania* (ambele reprezentate atât în Caucaz, cât și în zona Adriatică) și *shqiptar*, denumirea etnică a albanezilor de azi. Respectiva denumire ar fi legată – după părerea lui Lambertz, preluată de Ivănescu – de termenul albanez *shqiponjë* 'vultur'. Tot acolo însă Ivănescu (fără a face exemplificări) menționează că etnonimul *shqiptar* poate fi interpretat etimologic și pe alte direcții decât cea propusă de Lambertz[13]. În studiul din 1968, ca și în alte lucrări ale sale, Ivănescu demonstrează că nu se poate face indo-europenistică fără abordare interdisciplinară, el găsind sprijin nu doar în lingvistica istorică, ci și în arheologie, istorie și etnologie. Printre altele, Ivănescu insistă pe existența unui cult al păsărilor, cu antecedente preistorice în Balcani și cu o posibilă prelungire în chiar identificarea albanezilor cu vulturii[14]. Studiul din 1968 se încheie cu o importantă precizare: prin evidențierea unor rădăcini „pelasgice și caucaziene" ale albanezilor, autorul are în vedere doar populația, nu și limba albaneză, aceasta din urmă fiind indo-europeană și conținând doar un anumit număr de cuvinte „de origine caucaziană".

[11] Respectiva mutație consonantică (*Lautverschiebung*) implică două tendințe principale: sonor > surd, respectiv exploziv > africat > fricativ.

[12] Ivănescu a apărat cu tenacitate unele opinii ale maestrului său, A. Philippide. Printre acele opinii se numără teoria bazei articulatorii ca factor fundamental în schimbările fonetice, precum și teza originii ilire a albanezilor (teză aflată în contradicție cu cea a lui V. Georgiev, conform căreia albanezii ar fi de origine daco-moesiană).

[13] În chestiunea respectivă, ar putea exista o legătură etimologică între etnonimul *shqiptar* și verbul albanez *shqiptoj* 'a rosti, a pronunța'.

[14] Nu este de neglijat faptul că și pe steagul Albaniei de azi apare pajura bicefală (*shqiponja dykrenare*).

La consistenta contribuție a lui Ivănescu (în calitate de coautor) la realizarea vastei sinteze intitulate *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene* (1981; în continuare, GCLIE) m-am referit pe larg cu alte ocazii (vezi mai ales Poruciuc 2006b). Voi reafirma aici că GCLIE este o carte care nu s-a bucurat de toată atenția pe care ar fi meritat-o, de vină fiind și faptul că nu a fost tradusă într-o limbă de circulație[15]. După cum se știe, o parte din acea carte reprezintă opera postumă a lui Theofil Simenschy (m. 1968), cealaltă parte fiind reprezentată de adaosurile fundamentale datorate lui G. Ivănescu. Rămân convins că GCLIE poate fi considerată a fi prima sinteză indo-europeană *completă* publicată în perioada postbelică, chiar la nivel mondial[16]. Am în vedere faptul că GCLIE are o foarte consistentă introducere teoretică și un detaliat istoric al domeniului, ambele elaborate de Ivănescu, în rest fiind vorba de textul lui Simenschy (privitor la indo-europeana primitivă și la limbile indo-europene istorice), la care s-au adăugat parantezele, notele și subcapitolele aducătoare la zi datorate tot lui Ivănescu. În GCLIE sunt abordate, practic, *toate* aspectele de interes indo-europenistic – de la problemele „patriei primitive", la reconstituirea gramaticii proto-indo-europene și la religia indo-europenilor preistorici. Iar în ce privește fundamentarea teoretică, Simenschy și Ivănescu au formulat, în perioada de după mijlocul secolului trecut, păreri care aveau să fie confirmate în decenii mai recente.

Ca o notă particulară, Ivănescu dovedește și în paginile GCLIE că nu și-a uitat maestrul, așa cum vedem în capitolul privitor la „istoricul lingvisticii indoeuropene" și la „sarcinile actuale ale indoeuropenisticii" (p. 97–98):

> „O poziție cu totul izolată în lingvistica dintre 1900 și 1930 reprezintă susținerile lingvistului român Alexandru Philippide (1859–1933), profesor la Universitatea din Iași. […] Concepția sa despre limbă, care a avut puțin răsunet în lumea lingviștilor, mi se pare una dintre cele mai juste din câte au fost create până astăzi. Ea este expusă în unele pasaje ale cărții sale monumentale, *Originea românilor* […]. După dânsul, schimbările fonetice sânt determinate de schimbări în forma organelor articulatorii sau în deprinderile (obișnuințele, habitudinile, aptitudinile) articulatorii înnăscute ale colectivității lingvistice respective și constituie o adaptare a părții materiale a limbii […] la organele articulatorii"[17].

De un înaintaș mai timpuriu (dar mult mai influent decât Philippide), anume de August Schleicher, Ivănescu s-a detașat însă radical, evidențiind și unele

[15] Chiar în anul în care Ivănescu publica GCLIE (1981), apărea la Sofia varianta în engleză (*Introduction to the History of Indo-European Languages*) a volumului pe care V. Georgiev îl publicase mai întâi în italiană, în 1966.

[16] Deși, în secolul trecut, prezentări sintetice ale unor trăsături specifice limbilor indo-europene fuseseră publicate și înainte de 1981 (de către savanți precum H. Krahe, O. Szemerényi, V. Georgiev etc.), GCLIE ar fi comparabilă, ca sinteză cuprinzătoare, mai degrabă cu lucrări indo-europenistice de amploare publicate ulterior, precum Martinet 1986 sau Mallory 1989.

[17] În același context, Ivănescu menționează și viziunea lui Philippide asupra albanezei și albanezilor, în raport cu româna și românii: „Din dezvoltarea fonetică a limbii române și a albanezei, Philippide a tras concluzii asupra bazei articulatorii a românilor și albanezilor și, indirect, asupra originii celor două popoare. […] El a formulat, de asemenea mai bine decât până la dânsul, ideea că dezvoltarea fonetică este provocată de influența substratului".

BDD-A1184 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 18:09:32 UTC)

neajunsuri majore ale teoriei „arborelui genealogic" (la care se mai recurge şi acum în domeniul discutat aici). Într-un subcapitol special dedicat lui Schleicher (GCLIE, p. 50), Ivănescu face următoarele afirmaţii:

> „Din cauza asemănării dintre schema imaginată de A. Schleicher în ce priveşte scindarea limbii indoeuropene primitive în limbile din epoca istorică [...] şi un arbore genealogic, autorul şi-a denumit ipoteza teoria arborelui genealogic (*Stammbaumtheorie*). S-a afirmat că această concepţie despre naşterea limbilor se explică [...] prin influenţa ştiinţelor biologice şi că ea este deci o manifestare a naturalismului în lingvistică. Trebuie să spunem, însă, că nu caracterul ei naturalist este ceea ce ne determină să aprobăm sau să respingem concepţia lui Schleicher. [...] Schleicher îşi imagina limba indoeuropeană primitivă ca perfect unitară, neînţelegând că triburile indoeuropene primitive vorbeau dialecte sau subdialecte ale acestei limbi".

Viziunea indo-europeană a lui Ivănescu nu s-a bazat însă doar pe receptarea de către el a scrierilor înaintaşilor. După cum am evidenţiat şi în unele puncte de mai sus, el s-a dovedit a fi foarte atent şi receptiv la afirmaţiile unor contemporani de marcă. Iar într-un anumit caz el chiar a anticipat succesul de care avea să se bucure o anumită teorie, care, în perioada în care Ivănescu pregătea publicarea GCLIE, era încă în facere. Mă refer la ipoteza „kurganică" lansată de savanta lituaniano-americană Marija Gimbutas, care, în anii '70–'80 ai secolului trecut, încă nu ajunsese la concluzii definitive cu privire la expansiunea triburilor preistorice vorbitoare de dialecte proto-indo-europene. Şi totuşi, după ce luase cunoştinţă doar de unele articole publicate de Gimbutas (asupra problemei respective), Ivănescu îi dedica un întreg subcapitol din GCLIE şi se arăta convins de plauzibilitatea viziunii ei, în comparaţie cu ce propuseseră alţi savanţi (p. 175):

> „Un arheolog ca P. Bosch Gimpera şi un lingvist ca Giacomo Devoto persistă în a considera drept indoeuropeni şi pe creatorii culturilor cu ceramică bandată. Ei pierdeau din vedere faptul că tot ce ştim despre indoeuropeni, despre ocupaţia şi structura societăţii lor (spirit războinic, patriarhat, păstoritul ca ocupaţie dominantă etc.) este în contradicţie cu conţinutul culturilor danubiene, care au fost create de o populaţie paşnică, caracterizată prin agricultură şi matriarhat. [...] Descoperirile arheologice de după 1950, din U.R.S.S., trebuiau să ducă la o nouă concepţie despre migraţiile indoeuropene [...]. Ceea ce până atunci era o concluzie logică devine acum o constatare. Pentru prima dată s-a identificat fără putinţă de tăgadă cultura materială a poporului indoeuropean primitiv. Meritul acestei extraordinare realizări revine cercetătoarei americane de origine lituaniană, Marija Gimbutas"[18].

Din nou iese în evidenţă capacitatea lui Ivănescu de a face observaţii şi a trage concluzii pertinente pe un teren eminamente interdisciplinar. Iar în ce o priveşte pe Marija Gimbutas (m. 1994)[19], ea avea să tragă concluzii definitive – cu privire la procesul care a dus la indo-europenizarea Vechii Europe – abia în

[18] Cu privire la citatul de mai sus, aş face doar observaţia că cei mai serioşi specialişti în materie din zilele noastre nu mai consideră că în comunităţile de agricultori ai neoliticului danubian ar fi existat „matriarhat", ci mai degrabă un „matricentrism" încadrat în structuri sociale egalitare.

[19] În 1984, când Ivănescu era încă în viaţă, Marija Gimbutas a participat la Iaşi la un simpozion dedicat culturii Cucuteni. Nu am putut afla dacă cei doi mari savanţi s-au întâlnit cu acea ocazie sau nu.

volumele sale finale, din 1989, respectiv 1991. În cele din urmă, Gimbutas îşi prezintă varianta finală a ipotezei proprii privitoare la indo-europenizare într-un capitol intitulat (în traducere) *Sfârşitul Vechii Europe – Pătrunderea pastoraliştilor stepici din sudul Rusiei şi transformarea Europei*. Din respectivul capitol am extras următorul pasaj, în care, după ce înfăţişează indo-europenizarea Vechii Europe neo-eneolitice ca pe o adevărată încleştare între două ideologii şi două tipuri de structuri socio-economice, Marija Gimbutas ne transmite următoarea imagine panoramică (p. 352 – traducere şi paranteză de A.P.):

> „Proto-indoeuropenii şi indoeuropenii timpurii, cărora eu le-am aplicat eticheta de «kurganici» [pornind de la mormintele tumulare de tip *kurgan* specifice lor], au venit călare, dinspre est, din sudul Rusiei actuale. Prima lor luare de contact cu teritoriile marginale ale Vechii Europe, pe Niprul inferior şi la vest de Marea Neagră a început pe la mijlocul mileniului V î.Hr. S-a declanşat un flux continuu de influenţe şi de populaţie înspre Europa estic-centrală, proces care a durat două milenii. Ca urmare a coliziunii culturilor, Vechea Europă s-a transformat, iar preistoria Europei a devenit după aceea un amalgam de elemente non-indoeuropene şi indoeuropene. Existenţa ulterioară a unui foarte puternic substrat lingvistic şi mitologic non-indoeuropean nu poate fi trecută cu vederea".

Putem fi convinşi că, oricâte critici de amănunt ar fi fost înclinat să mai facă pe marginea unor asemenea păreri[20], Ivănescu ar fi fost încântat să acorde în continuare credit ipotezei „kurganice" propuse de Marija Gimbutas, aşa cum au făcut-o (cu argumente proprii) şi alţi savanţi, precum Martinet (1986), Mallory (1989) şi Anthony (2007). Asta nu înseamnă că viziunea Marijei Gimbutas nu a fost atacată şi că nu s-au propus (şi se propun în continuare) ipoteze cu totul diferite.

Voi încheia tocmai prin menţionarea unei ipoteze foarte recente, ai cărei autori se prezintă, pe un site academic (*KU Leuven News* 2012), ca o echipă interdisciplinară compusă din „virologi şi lingvişti". Un titlu cu ton decisiv ne transmite că „Turcia este locul de naştere al familiei de limbi indo-europene", iar sub acel titlu ne sunt oferite următoarele informaţii şi opinii (trad. A.P.):

> „Cea mai populară ipoteză susţine că limbile [indoeuropene] au început să se răspândească din stepa pontică [...] cu aproximativ 6000 de ani în urmă [...]. O ipoteză alternativă susţine că proto-indoeuropeana îşi are originea mai la sud, în Anatolia [...] şi că trebuie să ne întoarcem înapoi cu 8000 sau 9000 de ani ca să-i găsim începutul. Limbile din familia în discuţie s-ar fi răspândit din zona menţionată odată cu agricultura [...]. Noile dovezi, obţinute prin metode de cercetare din domeniul epidemiologiei, revigorează ipoteza până acum considerată a fi «cea mai puţin plauzibilă». Philippe Lemey, virolog la Rega Institute, afirmă: [...] «Atât tulpinile limbilor, cât şi cele ale virusilor se bazează pe identificarea similitudinilor, dar modelul nostru viral este mult mai precis. [...] În consecinţă, am reuşit să demonstrăm că proto-indoeuropeana trebuie să aibă o vechime de 8000 sau 9000 de ani, ceea ce este în acord cu mai puţin populara 'ipoteză agricolă'. Mai mult, am localizat 'rădăcina' arborelui lingvistic (patria originară a limbii indoeuropene) în Anatolia [...]»".

[20] Printre altele, specialişti mai recenţi au considerat că proto-europenii, ca îmblânzitori de cai, nu s-au deplasat de la început călare (cum afirmă Marija Gimbutas), ci au folosit caii mai degrabă la tracţiune şi ca sursă de hrană.

BDD-A1184 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 18:09:32 UTC)

Este evident că echipa promovată de *KU Leuven News* doreşte să respingă „ipoteza cea mai populară" (evident, cea care poate fi desemnată ca Gimbutas–Martinet–Mallory) şi să o promoveze pe cea considerată (pe drept, aş zice) „cea mai puţin plauzibilă", în speţă cea lansată de arheologul britanic Colin Renfrew (1987)[21]. Revenirea la simplistul „arbore genealogic" schleicherian este însă neavenită, aşa cum este şi confuzia între limbă şi populaţie, adică exact confuzia pe care Martinet a vrut să o prevină prin chiar subtitlul volumului său „prostepic" din 1986. Mai pe şleau, voi pune o întrebare retorică: ce relevanţă – pentru viro-lingvişti precum cei citaţi mai sus – ar avea vreo tulpină de viruşi africani încă detectabilă la milioanele de africano-americani care azi nu vorbesc decât limbi indo-europene precum engleza şi spaniola? Am putea să ne întrebăm şi ce ar fi zis Ivănescu de recenta „virusare" (cu aură academică) a domeniului indo-europenistic.

BIBLIOGRAFIE

Anthony 2007 = David W. Anthony, *The Horse, the Wheel, and Language. How Bronze Age Riders from the Eurasian Steppes Shaped the Modern World*, Princeton (NJ), Princeton University Press.

Gimbutas 1989 = Marija Gimbutas, *The Language of the Goddess*, San Francisco, Harper & Row.

Gimbutas 1991 = Marija Gimbutas, *The Civilization of the Goddess – The World of Old Europe*, ed. Joan Marler, San Francisco, Harper.

KU Leuven News 2012 = *KU Leuven News* (http://www.sciencemag.org/content/337/6097/957, 27.08.2012).

Mallory 1989 = James P. Mallory, *In Search of the Indo-Europeans*, London, Thames & Hudson.

Martinet 1986 = André Martinet, *Des steppes aux océans – L'indo-européen et les 'Indo-Européens'*, Paris, Payot.

Poruciuc 1988 = Adrian Poruciuc, *Gheorghe Ivănescu's Contribution to the Study of Indo-European*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Alexandru Ioan Cuza» din Iaşi", Secţiunea IIIe. Lingvistică, XXXIV, p. 82–92.

Poruciuc 2006 = Adrian Poruciuc, *Lingvistica istorică ieşeană: între realizări şi promisiuni de onorat*, în „Philologica Jassyensia", II, nr. 2, p. 283–294.

Poruciuc 2006a = Adrian Poruciuc, *Contribuţia lui Gheorghe Ivănescu în domeniul studiilor indoeuropene*, în vol. *Ideea europeană în filosofia românească*, I (coord. Ştefan Afloroaei), număr special al revistei „Hermeneia" (Iaşi), p. 96–104.

Poruciuc 2008 = Adrian Poruciuc, *Ivănescu faţă cu neo-roeslerienii*, în vol. *Comunicarea: ipoteze şi ipostaze*, coord. Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", p. 28–43.

Renfrew 1987 = Colin Renfrew, *Archaeology and Language*, Cambridge University Press.

Simenschy, Ivănescu 1981 = Th. Simenschy, Gh. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

[21] Foarte pe scurt, ceea ce a căutat să demonstreze Renfrew era că proto-indo-europeana a fost iniţial vorbită de neoliticii din Anatolia, cei care au răspândit şi în alte zone atât agricultura, cât şi limba proprie. Ipoteza respectivă a fost considerată a fi inacceptabilă de către majoritatea indo-europeniştilor.

G. IVĂNESCU'S VISION OF THE INDO-EUROPEAN PHENOMENON

ABSTRACT

The author of the present article aims to point out some of G. Ivănescu's remarkable achievements in the field of Indo-European studies. The Romanian scholar under discussion had his own opinions on pre-Indo-European substrata, on the classification of proto-Indo-European dialects and of historical Indo-European languages, as well as on the tasks of Indo-European linguistics in general. This author strongly believes that Simenschy and Ivănescu's comprehensive volume of 1981 (*Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*) can be considered as the first complete synthetic volume of Indo-European linguistics published in Europe after World War II. Also, in regard to the process of Indo-Europeanization, Ivănescu's support for Marija Gimbutas's "Kurganic" vision can be regarded as definitely more credible than the recent hypothesis according to which certain epidemiological arguments decisively sustain Renfrew's assumption of a Proto-Indo-European homeland in Anatolia.

Keywords: *Ivănescu, Indo-European studies, substratal elements, Gimbutas, virology.*

BDD-A1184 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 18:09:32 UTC)